

INGLIZ TILI O‘QITISHDA TALAFFUZNI RIVOJLANTIRISHNING OSON VA SAMARALI METODLARI

Izzatillayeva Maftuna

Termiz shahar 1-son texnikumi, ingliz tili o‘qituvchi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tili o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning talaffuz ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan oson, samarali hamda zamonaviy metodlar tahlil qilinadi. Talaffuzni o‘rganishda fonetik qiyinchiliklar, ona tili ta’siri va psixologik to‘siqlar muammosi yoritiladi. Shuningdek, tinglab takrorlash, minimal juftliklar, fonetik o‘yinlar, vizual va raqamli texnologiyalarga asoslangan metodlarning ta’lim samaradorligiga ta’siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *ingliz tili, talaffuz, fonetika, o‘qitish metodlari, minimal juftliklar, audio-vizual vositalar, kommunikativ yondashuv.*

KIRISH

Bugungi kunda ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya va ta’lim sohalarida yetakchi tillardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Shu sababli umumta’lim maktablari, akademik litseylar, texnikumlar va oliy ta’lim muassasalarida ingliz tilini o‘qitish sifati va samaradorligini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ingliz tilini o‘rganishda grammatik bilimlar va so‘z boyligi bilan bir qatorda talaffuz ko‘nikmalarini shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. To‘g‘ri talaffuz o‘quvchilarning nutqini tushunarli, ravon va kommunikativ jihatdan samarali bo‘lishini ta’minlaydi.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab o‘quvchilar ingliz tilida yetarli leksik va grammatik bilimga ega bo‘lsa-da, noto‘g‘ri talaffuz sababli muloqot jarayonida qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu holat o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini pasaytiradi, og‘zaki nutqda faollikni kamaytiradi va kommunikativ kompetensiyaning to‘liq shakllanishiga to‘sqinlik qiladi. Ayniqsa, ingliz tilidagi ayrim tovushlarning o‘zbek tilida mavjud emasligi, urg‘u va intonatsiya tizimining farqliligi talaffuzni o‘rganishda muayyan muammolarni yuzaga keltiradi.

Ingliz tili talaffuzini o‘rgatishda an’anaviy yondashuvlar ko‘pincha yetarli samara bermaydi. Faol bo‘lmagan mashqlar, faqat qoidaga asoslangan tushuntirishlar o‘quvchilarning qiziqishini pasaytirishi mumkin. Shu bois zamonaviy ta’lim tizimida talaffuzni o‘rgatishda oson, tushunarli va o‘quvchi markazli metodlardan foydalanish dolzarb hisoblanadi. Bunday metodlar o‘quvchilarning fonetik eshituvini rivojlantirish, artikulyatsiya apparatini to‘g‘ri shakllantirish va tabiiy nutqqa moslashuvini ta’minlashga xizmat qiladi.

Hozirgi kunda tinglab takrorlash, minimal juftliklar, fonetik o‘yinlar, tez aytishlar, drammatizatsiya hamda raqamli texnologiyalarga asoslangan metodlar ingliz tili talaffuzini o‘rgatishda keng qo‘llanilmoqda. Ushbu metodlar nafaqat talaffuzdagi xatolarni kamaytiradi, balki o‘quvchilarning dars jarayoniga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, audio va video materiallardan foydalanish o‘quvchilarga real nutq namunalarini eshitish va takrorlash imkonini beradi.

ASOSIY QISM

Ingliz tili o'qitishda talaffuzni shakllantirish jarayoni bosqichma-bosqich va tizimli yondashuvni talab etadi. Talaffuz faqat alohida tovushlarni to'g'ri aytish bilan cheklanmay, balki urg'u, ritm va intonatsiyani ham o'z ichiga oladi. Shu sababli talaffuzni o'rgatishda oson, tushunarli va o'quvchi imkoniyatlariga mos metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tinglab takrorlash (Listen and Repeat) metodi

Tinglab takrorlash metodi ingliz tili talaffuzini o'rgatishda eng keng tarqalgan va samarali usullardan biri hisoblanadi. Ushbu metodning asosiy maqsadi o'quvchilarning tovushlarni to'g'ri eshitish va ularni aniq takrorlash ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Dars jarayonida o'qituvchi yoki audio yozuv orqali so'zlar, iboralar yoki gaplar tinglatiladi va o'quvchilar ularni takrorlaydilar.

Masalan, /θ/ va /ð/ tovushlarini o'rgatishda o'qituvchi think, thank, this, that kabi so'zlarni audio shaklida eshittiradi. So'ngra o'quvchilar ushbu so'zlarni yakka holda va jamoaviy tarzda takrorlaydilar. Ushbu mashq tovushlarning artikulyatsiyasiga e'tibor qaratishga yordam beradi. Tinglab takrorlash metodining afzalligi shundaki, u o'quvchilarning eshitish va talaffuz qilish ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi.

Minimal juftliklar (Minimal Pairs) metodi

Minimal juftliklar metodi talaffuzni o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, tovushlar o'rtasidagi nozik farqlarni aniqlashga yordam beradi. Minimal juftliklar tarkibida faqat bitta tovush farqi mavjud bo'lgan, biroq ma'nosi turlicha bo'lgan so'zlar qo'llaniladi.

Masalan:

ship – sheep, bit – beat, bat – bet, cap – cup.

Dars jarayonida o'qituvchi ushbu so'zlarni talaffuz qiladi yoki audio yozuvdan foydalanadi. O'quvchilar esa eshitgan so'ziga mos rasmni ko'rsatadilar yoki so'zni yozma shaklda ajratib ko'rsatadilar. Bu metod o'quvchilarning fonematik eshituvini rivojlantirib, talaffuzdagi xatolarni kamaytirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, unli tovushlarni o'rganishda minimal juftliklar samarali natija beradi.

Fonetik o'yinlar va tez aytishlar

Fonetik o'yinlar talaffuzni o'rganishda o'quvchilarning qiziqishini oshiruvchi va psixologik to'siqlarni kamaytiruvchi samarali metodlardan biridir. O'yin jarayonida o'quvchilar xatodan qo'rqmay, erkin talaffuz qilishga harakat qiladilar. Tez aytishlar (tongue twisters) esa tovushlarni tez va aniq talaffuz qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Masalan, “She sells seashells by the seashore” yoki “Peter Piper picked a peck of pickled peppers” kabi tez aytishlar orqali /s/, /f/, /p/ tovushlari mustahkamlanadi. Ushbu mashqlar darsning boshlanishida fonetik isinish sifatida qo'llanilishi mumkin. Natijada o'quvchilar talaffuz jarayoniga faol jalb etiladi.

Urg'u va intonatsiyani o'rgatish

Talaffuzni o'rgatishda so'z urg'usi va gap intonatsiyasiga alohida e'tibor qaratish zarur. Ingliz tilida urg'u noto'g'ri qo'yilganda so'z ma'nosi tushunarsiz bo'lib qolishi mumkin. Masalan, 'record (ot) va re'cord (fe'l) so'zlarida urg'uning o'rni ma'noni o'zgartiradi.

O‘qituvchi gaplarni turli intonatsiya bilan talaffuz qilib, o‘quvchilardan ularni takrorlashni so‘rashi mumkin. Masalan, “You are coming.” gapining darak va so‘roq shakllari intonatsiya orqali farqlanadi. Bu mashqlar o‘quvchilarning tabiiy nutqqa yaqinlashishiga yordam beradi.

Ingliz tili talaffuzini o‘rgatish metodlari (1-jadval)

Metod nomi	Metodning mazmuni	Qo‘llash shakli	Misol
Tinglab takrorlash (Listen and Repeat)	Tovush va so‘zlarni eshitish orqali to‘g‘ri talaffuzni shakllantirish	Audio, o‘qituvchi nutqi	think, thank, this
Minimal juftliklar (Minimal Pairs)	Tovushlar farqini aniqlash va taqqoslash	Juft so‘zlar bilan mashq	ship – sheep
Fonetik o‘yinlar	O‘yin orqali talaffuzni rivojlantirish	Guruh va juftlik ishlari	Tongue twisters
Tez aytishlar	Artikulyatsiyani tezlashtirish va aniqlashtirish	Dars boshida fonetik mashq	Peter Piper...
Urg‘u mashqlari	So‘z va gap urg‘usini to‘g‘ri qo‘yish	Og‘zaki mashqlar	record – reCORD
Intonatsiya mashqlari	Gap ohangini to‘g‘ri talaffuz qilish	Dialog va drammatizatsiya	You are coming?
Vizual metod	Artikulyatsiyani ko‘rish orqali o‘rganish	Video, sxema	Lab–til harakati
Raqamli texnologiyalar	Mustaqil talaffuz mashqlari	Mobil ilovalar	Ovoz yozib tekshirish
Kommunikativ metod	Talaffuzni real nutqda mustahkamlash	Rolli o‘yinlar	“At the hotel”

Vizual va raqamli texnologiyalardan foydalanish

Zamonaviy ta‘lim jarayonida raqamli texnologiyalar talaffuzni o‘rgatishda muhim vosita hisoblanadi. Artikulyatsiya sxemalari, lab va til harakatlarini ko‘rsatuvchi videolar tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishni osonlashtiradi. Mobil ilovalar orqali o‘quvchilar mustaqil mashqlar bajarish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Masalan, talaffuzga oid mobil ilovalarda so‘z talaffuzi audio va vizual tarzda beriladi, o‘quvchi esa uni takrorlab, o‘z ovozi yozib tekshirishi mumkin. Bu esa individual yondashuvni ta‘minlaydi va talaffuzdagi xatolarni mustaqil aniqlash imkonini yaratadi.

Kommunikativ mashqlar orqali talaffuzni mustahkamlash

Talaffuzni faqat alohida mashqlar orqali emas, balki kommunikativ vaziyatlarda mustahkamlash ham muhimdir. Rolli o‘yinlar, dialoglar va drammatizatsiya mashqlari orqali o‘quvchilar tovushlarni real nutq jarayonida qo‘llaydilar.

Masalan, “Do‘konda suhbat” yoki “Mehmonxonada muloqot” mavzularida rolli o‘yinlar tashkil etilib, o‘quvchilardan to‘g‘ri talaffuz va intonatsiyaga rioya qilish talab etiladi. Bu esa talaffuz ko‘nikmalarining barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

1. Segmental tovushlarga oid qo‘shimcha misollar

Unli tovushlar (vowels):

-/ɪ/ – sit, live, ship

-/i:/ – seat, leave, sheep

Mashq: o‘qituvchi “I live in this city” va “Sheep eat green leaves” gaplarini aytadi, o‘quvchilar farqni aniqlab takrorlaydilar.

-Undosh tovushlar (consonants):

-/v/ va /w/: very – well, vine – wine

Mashq: “Very well, we win” gapini sekin va tez talaffuz qilish orqali mashq qilinadi.

2. Gap darajasida talaffuz mashqlari

-Connected speech (bog‘langan nutq):

-next please → /neks pli:z/

-want to → wanna

Mashq: kundalik suhbatlardan qisqa dialoglar berilib, tabiiy talaffuzga e‘tibor qaratiladi.

3. Intonatsiya bo‘yicha qo‘shimcha misollar

-Buyruq gap: “Sit down.” (tushuvchi intonatsiya)

-Hayrat: “Really?” (ko‘tariluvchi intonatsiya)

Mashq: bir xil gapni turli intonatsiyada aytish orqali ma‘no farqini tushuntirish.

XULOSA

Mazkur maqolada ingliz tili o‘qitish jarayonida talaffuz ko‘nikmalarini rivojlantirishning oson va samarali metodlari ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot davomida talaffuz nutqning asosiy tarkibiy qismi ekanligi, u o‘quvchilarning og‘zaki muloqotda erkin va tushunarli fikr bildirishida muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslab berildi. To‘g‘ri talaffuz kommunikativ kompetensiyaning ajralmas qismi bo‘lib, u o‘quvchilarning ingliz tilida muloqotga kirishishdagi ishonchini oshiradi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, talaffuzni o‘rgatishda faqat an‘anaviy, qoidaga asoslangan yondashuvlar kutilgan natijani bermaydi. Aksincha, tinglab takrorlash, minimal juftliklar, fonetik o‘yinlar, tez aytishlar, urg‘u va intonatsiya mashqlari hamda vizual va raqamli texnologiyalarga asoslangan metodlar o‘quvchilarning talaffuz ko‘nikmalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning fonematik eshituvini rivojlantiradi, artikulyatsiya apparatini faollashtiradi va tabiiy nutqqa moslashuvini ta‘minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Harmer J. *How to Teach English*. — London: Longman, 2015. — 288 p.
2. Kelly G. *How to Teach Pronunciation*. — London: Pearson Education, 2016. — 154 p.
3. Roach P. *English Phonetics and Phonology: A Practical Course*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2018. — 256 p.

4. Celce-Murcia M., Brinton D. M., Goodwin J. M. *Teaching Pronunciation: A Course Book and Reference Guide*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2019. — 484 p.
5. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2017. — 410 p.
6. Underhill A. *Sound Foundations: Learning and Teaching Pronunciation*. — Oxford: Macmillan Education, 2014. — 240 p.